

تحلیل محتوای نهج البلاغه بر اساس شاخص‌های پنج‌گانه محور چهارم بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (عدالت و مبارزه با فساد اقتصادی)

مریم دیندار بوسجین^۱، سعید عبدلی حمزه‌خانلو^۲

چکیده

توجه به عدالت و تلاش برای تحقق آن از طریق مبارزه با فساد اقتصادی از جمله کارهای ویژه بنیادین نظام اسلامی است. یکی از منابع غنی اسلامی در حوزه عدالت خواهی و تبیین مواضع روشن در برخورد قاطع با فساد و بی‌عدالتی کتاب شریف نهج‌البلاغه است که کتاب انقلاب جمهوری اسلامی است. این پژوهش باهدف تحلیل محتوای نهج‌البلاغه بر اساس شاخصهای ششگانه محور چهارم (عدالت و مبارزه با فساد) بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و به روش کیفی از نوع تحلیلی توصیفی نگارش یافت. ابتدا تعداد ۵ شاخص محور چهارم بیانیه با تأکید بر عدالت اقتصادی و مبارزه با فساد و مفسدین اقتصادی استخراج؛ سپس برای کدام تعدادی معیار با استفاده از اصل معناشناسی تبیین شد. در مرحله بعد، ضمن واکاوی و بررسی محتوا، مفهوم، منطوق و مضمون خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه؛ برای شاخص «ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی» تعداد ۳۶ مصداق، شاخص «پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین» ۴۶ مصداق، شاخص «ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان» ۲۲ مصداق، شاخص «طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی» ۳۵ مصداق و شاخص «اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه» ۳۷ مصداق استخراج گردید. لذا نتیجه‌گیری می‌شود محور عدالت و مبارزه با فساد بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با الهام‌گیری ۲۰۰ مصداق از نهج‌البلاغه همپوشانی دارد که استنباط می‌شود مقام معظم‌رهبری (مدظله) در تدوین و تبیین این بیانیه راهبردی، از کتاب نهج‌البلاغه الهام کامل گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: عدالت، مبارزه با فساد اقتصادی، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پیشگیری،

نهج‌البلاغه

۱. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

۲. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

Analysis of the Contents of Nahj-al-Balaghe Based on Quintet Criteria of the Fourth Axis of the Second Step Announcement of The Islamic Revolution (Justice and Combating Economic Corruption)

Maryam Dindar Bosjin¹, Said Abdoli Hamze Lou²

Abstract

Paying attention to justice and attempting to materialize it through combating economic corruption is one of the particularly fundamental tasks of the Islamic System. One of the rich Islamic sources in the field of demanding justice and explaining obvious stances in seriously countering corruption and injustice is the glorious book of Nahj-al-Balaghe which is the book of the Islamic Republic. This research is intended to analyze the contents of Nahj-al-Balaghe based on the sixtet criteria of the Fourth Axis (justice and combating corruption) of the Second Step Announcement of The Islamic Revolution and it has been written in a qualitative manner and it is of descriptive-analytical type. Firstly, a number of 5 criteria of the Fourth Axis of the Announcement has been extracted emphasizing the economic justice and combating corruption and economically corrupt people, and then for each one, a number of criteria were explained using the principle of semantics. In the next step, while analyzing and reviewing the content, concept, reason and the meaning of sermons, letters and advice of Nahj-al-Balaghe, were extracted for the criteria of “the necessity of combating the economic corruption” 36 examples, for the criteria of “preventing and combating the corruption of authorities” 46 examples and for the criteria of “the necessity of seriously countering corruption and corruption makers” 36 examples and for the criteria of “economic cleansing of the agents combating the economic corruption” 35 examples and for the criteria of “the effects of combating the economic corruption in order to restore justice in the society” 37 examples. Therefore; it is concluded that the axis of justice and combating corruption of the Second Step Announcement of the Islamic Revolution, inspired by 200 examples from Nahj-al-Balaghe, has overlaps which is inferred that the Supreme Leader has been completely inspired from the Book of Nahj-al-Balaghe in codifying and explaining this strategic announcement.

Key Words: justice, combating economic corruption, the Second Step Announcement of the Islamic Revolution, prevention, Nahj-al-Balaghe

1. B.S in Penal Law and Criminology
2. B.S in Penal Law and Criminology

مقدمه و بیان مسئله

امروزه اقتصاد در زندگی افراد جامعه، نقش بی‌بدیلی را ایفا می‌کند. به طوری که همه کشورهای دنیا به‌طور معمول از آسیب‌های ناشی از مفاسد اقتصادی مصون نیستند. مفاسد اقتصادی در دهه‌های اخیر چنان رشد روزافزونی داشته که بنگاه‌های اقتصادی زودبازده و بزرگ را به‌سوی انحلال سوق داده یا باعث کندی حرکت اقتصادی آنها شده است (مقیمی، ۱۳۹۶: ۷۰). فساد بیماری انکارناپذیری است که ساختار مطلوب اجتماعی اقتصادی را در سطحی وسیع تهدید می‌کند. (الوانی و اسلام‌پناه، ۱۳۹۷: ۱۴۸). پیش‌گیری و مبارزه با فساد از مولفه‌های اقتصاد سالم و روبه‌رشد است (حاجیان حسین‌آبادی، ۱۳۹۸: ۱۰۱). با توجه به مسائل جاری کشور به‌ویژه در دو دهه اخیر و اهمیت مسئله فساد اقتصادی و مبارزه با آن که از یکسو مطالبات رهبر معظم (مدظله) ایجاد می‌کند و از سوی دیگر توقع مردم از نظام و حکومت اسلامی ایجاد عدالت و مهیا ساختن بستر امن اقتصادی و برخورد با مفسدین است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۴: ۳) ضرورت داشت تا راهبرد نظام جمهوری اسلامی ایران در موضوع پیشگیری و مبارزه با مفاسد اقتصادی تبیین گردد، چراکه براساس نتایج تحقیقات سازمان شفافیت بین‌الملل در سال ۲۰۱۸، ایران با ۲۸ امتیاز، رتبه‌ای بهتر از ۱۳۸ در بین ۱۸۰ کشور در زمینه شیوع فساد نداشته است (براتی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۰). و علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در قوانین و مقررات مختلف برای مبارزه با فساد و پیشگیری از آن، رهبری (مدظله) در بیانیه گام دوم انقلاب^۱، بند چهارم را به «عدالت و مبارزه با فساد» اختصاص دادند.

ایشان دو مفهوم گسترش عدالت و مبارزه با فساد را به‌عنوان لازم و ملزوم یکدیگر دانسته‌اند و هریک از انواع فساد، اعم از فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی را توده چرکین کشورها و نظام‌ها بیان نموده‌اند که اگر در بدنه حکومت‌ها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آن‌ها خواهد بود. ایشان در این بیانیه با پذیرش واقعیات موجود، بروز فساد در جامعه انقلابی کنونی را امری واقعی توصیف نمودند که اگرچه میزان و سطح فساد، نسبت به زمان حکومت طاغوت و بسیاری از کشورهای دیگر بسیار کمتر است، اما زشتی این پدیده در حکومت اسلامی ایران، مذموم‌تر، سطح توقع پیشگیری از فساد، بالاتر از سایر جوامع می‌باشد. همچنین با توجه به بند چهارم بیانیه، یکی از اساسی‌ترین شروطی که می‌بایست در انتخاب مدیران و مقامات، تأثیرگذار باشد، «طهارت اقتصادی» است؛ به طوری که معتقدند «طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه

۱. از این به بعد بیانیه آورده می‌شود

مقامات حکومت جمهوری اسلامی است». همچنین در این بیانیه راهکارهایی را نیز برای مبارزه با فساد و پیشگیری از آن در سطح جامعه بیان می‌دارند که مهمترین آنها بر حذر بودن از حرص و لقمه حرام، یاری جستن از پروردگار در راه مبارزه با فساد و آلوده نشدن به آن و در نهایت مبارزه قاطع دستگاه‌های دولتی و نظارتی با این پدیده شوم به‌وسیله انسان‌هایی باایمان و جهادگر، منبع‌الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است.

بدیهی است کشور ما به‌عنوان کشور اسلامی و شیعی، نظام حکومتی حضرت‌علی(ع) را الگوی رفتارها، سیاست‌ها و برنامه‌های خود قرار داده است. بی‌تردید برای حرکت بهتر در زمینه مهار فساد در نظام اقتصادی، باید راهبردهای اساسی کشورمان نیز برگرفته از سیره و فرمایشات علی(ع) باشد (سرکشیکیان، ۱۳۸۸: ۵۷). چراکه؛ بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، با دستور امام خمینی(ره) شاخص‌های یک حکومت مبتنی بر مبانی دینی و اسلامی مبنای کار حاکمیت قرار گرفت تا نظام مبتنی بر ارزش‌های اسلامی با فاصله گرفتن از شاخص‌های حکومت طاغوتی، بنیان‌ها و زیربنای فکری، اعتقادی و قوانین و دستورالعمل‌های اجرایی خود را که از دستورات خداوند متجلی شده بود بنیان گذارد. بر همین اساس، اصل سوم قانون اساسی، ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر پایه ایمان و تقوی و مبارزه با تمامی مظاهر فساد و تباهی را در رأس خود آورده تا کشور را در مسیر درست و الهی قرار دهد.

باتوجه به اینکه انقلاب اسلامی براساس اندیشه‌های امام‌علی(ع) شکل گرفته است؛ طوری که امام خمینی(ره) می‌فرماید: «کتاب انقلاب ما، نهج‌البلاغه است» و در وصیت‌نامه الهی-سیاسی خود بیان می‌دارند: «ما مفتخریم که کتاب نهج‌البلاغه که بعد از قرآن بزرگترین دستور زندگی مادی و معنوی و بالاترین کتاب‌های بخش بشر است و دستورات معنوی و حکومتی آن بالاترین راه نجات است، از امام ماست» (سیدناصری، ۱۳۹۱: ۴۰). بنابراین دولتمردان ما باید بازگشت به نهج‌البلاغه داشته باشند؛ باید سیاست‌های حکومتی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و خصوصاً اقتصادی را براساس اندیشه‌های امام‌علی(ع) تنظیم نمایند. براین اساس به‌جرات می‌توان گفت که تمام محورهای بیانیه برگرفته از مبانی و مفاهیم نهج‌البلاغه است، ویژه محور چهارم که مربوط به عدالت و مبارزه با فساد است.

حال نظر به اینکه بیانیه به‌عنوان یک سند بالادستی و راهبرد جمهوری اسلامی ایران در گام دوم انقلاب است و بایستی با متون غنی فقهی و اسلامی منطبق باشد و در این میان، نهج‌البلاغه به‌عنوان مهمترین سند معتبر دینی از اندیشه‌های امام‌علی(ع) است، لذا پرسش پژوهش حاضر

اینست که شاخص‌های پنج‌گانه محور چهارم بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در خصوص مبارزه با فساد اقتصادی چیست؟ و مولفه‌های هر یک از آنها کدامند؟ و مصادیق این مولفه‌ها از منظر نهج البلاغه کدامند؟

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های زیادی در خصوص مبارزه با فساد اقتصادی در دوران امام‌علی(ع) و انطباق آن با دوران معاصر جمهوری اسلامی نگارش شده است اما پژوهشی که انطباق محور چهارم بیانیه را با محتوای نهج البلاغه با تحلیل محتوا مورد تحقیق قرار دهد، وجود ندارد و از همین جهت ضرورت انطباق این محور با محتوای نهج البلاغه احساس گردید تا با تبیین این امر، اهمیت آن آشکار و زمینه اجرایی آن فراهم گردد. از پژوهش‌هایی پیش‌گفته به تعدادی به شرح زیر اشاره می‌گردد:

جعفری و رئیس‌یان(۱۳۹۹) در پژوهشی با موضوع «واکاوی مولفه‌های اقتصادی بیانیه در تطبیق با مفاهیم بنیادین اسلام با استفاده از روش تحلیل مضمون»، ابتدا مضامین پایه‌ای و اولیه استخراج کرده‌اند که شامل رونق کشاورزی، مبارزه با ویژه‌خواری، تکافل اجتماعی، توزیع عادلانه منابع، تولید ثروت، استفاده از ظرفیت‌های بالقوه، ایجاد اعتماد عمومی، عدم اسراف و رشدهلم در جامعه می‌شود و سپس این مضامین پایه‌ای به مضامین سازمان‌دهنده ایجاد اقتصاد امن، مبارزه با فساد، توازن و فقرزدایی، ایجاد رفاه اجتماعی، برخورداری از فرهنگ اقتصادی و اقتصاد دانش محور منجر گردیده و از مضامین، ۳ مضمون فراگیر پیشرفت اقتصادی، عدالت اقتصادی و امنیت اقتصادی شکل گرفت. در بخش انتهایی نیز ۳ مضمون فراگیر مستخرج از پژوهش در ادبیات غربی، اسلامی و در بیانیه مورد کنکاش قرار گرفته است.

سفاری محمدآبادی و قلمکاریان(۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی عرصه سیاست‌گذاری اقتصادی از منظر امام‌علی(ع) در نهج البلاغه» با استفاده از نهج البلاغه، به بررسی سیاست‌های اقتصادی امیرالمؤمنین(ع) در اداره حکومت پرداخته و معیارهایی چون مدیریت اقتصادی مطلوب، دستگاه قضایی عادل و مقتدر، جهاد اقتصادی، حمایت از فعالان عرصه اقتصاد، مبارزه و مقابله با مفاسد اقتصادی و قناعت‌پیشگی و ساده‌زیستی در زندگی فردی و اجتماعی را به‌عنوان مهمترین اصول تفکرات اقتصادی امام‌علی(ع) در عرصه سیاست‌گذاری اقتصادی بیان می‌دارد.

حاجیان حسین‌آبادی(۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «روش‌های مبارزه با فساد اقتصادی در حکومت علوی» به بررسی روش‌های امام‌علی(ع) در مبارزه با فساد اقتصادی در حکومت می‌پردازد.

از اقدامات اساسی آن حضرت در نظام اقتصادی، کنترل و نظارت همه‌جانبه برای پیشگیری از وقوع فساد و روش‌های مقابله با آن بود. حضرت با برنامه‌ریزی، فرهنگ‌سازی، شایسته‌سالاری، شفافیت اطلاعات، نظارت و کنترل، جلوگیری از اختلاس، ممانعت از احتکار، رباخواری، رانت‌خواری، مبارزه با گران‌فروشی، کم‌فروشی، تثبیت قیمت‌ها و تنبیه متخلفان با هرگونه فساد اقتصادی مقابله و مبارزه نمود.

الوانی و اسلام‌پناه (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «طراحی مدل بازدارنده فساد اداری با اتکا به آموزه‌های نهج‌البلاغه» نسبت به طراحی مدل بازدارنده فساد اداری اقدام نموده‌اند. ایشان در این مدل، تعداد ۴۰۲ تم فرعی با رعایت اصل معناشناسی در ۳ طبقه تعالی بخشی، پیشگیری و درمان در خصوص بازدارندگی از فساد اداری را با تحلیل محتوای نهج‌البلاغه استخراج نموده و سپس با توجه به هم‌پوشانیهای تم‌های فرعی به ۴۰ تم اصلی تلخیص و در نهایت، در ۷ محور؛ تعالی بخشی فضایل اخلاقی و معنوی، سازوکارهای نظارتی و ارزشیابی، سازوکارهای گزینشی - تخصصی، سازوکارهای ساختاری، مردم‌داری و حسن معاشرت اجتماعی، پرهیز از ویژه‌خواهی و سازوکارهای حل‌کننده؛ دسته‌بندی کرده‌اند.

بختیاری (۱۳۹۷) در پژوهش خود با موضوع «واکاوی مصادیق فساد اقتصادی و تبیین راهکارهای نظارتی مقابله با آن با تأکید بر آموزه‌های نهج‌البلاغه»، ضمن مرور مصادیق فساد از نگاه امام‌علی (ع)، مفهوم مفاسد اقتصادی را مبتنی بر محتوای نهج‌البلاغه واکاوی نموده و با احصاء کلیه خطبه‌ها و نامه‌های مرتبط، سازوکارهای نظارتی مقابله با فساد در حوزه پیشگیری و مقابله با فساد را ارائه می‌دهد. در این پژوهش ضمن احصاء مصادیق فساد مالی و تطبیق آن با عناوین حقوقی جاری کشور، لزوم برخورد با آنها در کلام امیرالمومنین (ع) بررسی شده و نهایتاً راهکارهای ۱۳‌گانه‌ای جهت کنترل و مقابله با فساد اقتصادی پیشنهاد شده که می‌تواند سرلوحه سازمانهای نظارتی قرار گیرد.

حاجیان و همکارانش (۱۳۹۶) در پژوهشی با موضوع «زمینه‌های شفافیت اطلاعات و عدالت اقتصادی از دیدگاه نهج‌البلاغه» سلامت روابط و مناسبات اقتصادی، پیشرفت اقتصادی، دستیابی به اهداف اقتصادی مبتنی بر عدالت را در گرو شفافیت روابط اقتصادی دانسته و عنوان می‌کنند؛ برای تحقق عدالت اقتصادی، رفاه و تامین اجتماعی؛ بسترهایی وجود دارد، از جمله: حذف دیوانسالاری، وضع قوانین متقن و ضمانت اجرایی آن، قانون‌گرایی، پرهیز از انحصارطلبی، وجود فضای نقد در جامعه، پاسخ‌گویی و گزارش‌دهی مسئولان، نفی احتجاب مسئولان. این پژوهش در تلاش است

با رویکرد نوین، این زمینه‌ها و بسسترها را از دیدگاه امام‌علی(ع) از منابع روایی و تاریخی، به‌ویژه نهج‌البلاغه مورد بررسی و تحلیل قرار دهد.

ضرورت پژوهش

طبق نظر رهبری معظم‌له کشور ما تشنه فعالیت اقتصادی سالم و ایجاد اشتغال و سرمایه‌گذاری مطمئن است که این امور به فضایی که در آن فعالان اقتصادی از صحت و سلامت ارتباطات حکومتی و امانت و صداقت متصدیان امور مالی و اقتصادی مطمئن بوده و احساس امنیت و آرامش کنند؛ نیازمند است. سیاست‌ها و راهبردهای اقتصادی در حکومت علوی را می‌توان به عنوان یکی از مهمترین الگوها در جامعه اسلامی جهت ارتقاء و بهبود وضع اقتصادی جامعه اسلامی قرار داد؛ بر همین اساس مقام معظم رهبری با الهام‌گیری از کتاب نهج‌البلاغه بعنوان یک منبع فقهی-حقوقی نسبت به تبیین و تدوین محور چهارم بیانیه با عنوان «عدالت و مبارزه با فساد» اهتمام ورزیدند. اما آنچه در این بین ضرورت دارد همسان‌سازی این بیانیه با محتوای نهج‌البلاغه برای آشکارسازی ژرف اندیشی رهبری(مدظله) برای الگوگیری است که همین ضرورت باعث شد تا پژوهشگران برآن باشند تا با تحلیل محتوای نهج‌البلاغه نسبت به مصداق‌یابی شاخص‌های معیارهای محور چهارم بیانیه اقدام نمایند.

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی و از نوع تحلیل محتواست؛ بدین شرح که ابتداء نهج‌البلاغه و سپس سند راهبردی و بالادستی بیانیه(محور چهارم) مورد واریسی و واکاوی قرار گرفت. برای این منظور، از فرم واریسی دومرحله‌ای باز و بدون پیش‌سازمان‌یافتگی بهره‌گیری شد. در این خصوص، در مرحله اول شاخص‌های ۵گانه عدالت و مبارزه با فساد شناسایی و تبیین گردید که ۵کلیدواژه «ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی»، «پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین»، «ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان»، «طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی» و «اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه» بعنوان شاخص‌های ۵گانه عدالت و مبارزه با فساد انتخاب گردیدند. در مرحله دوم مجموعه نهج‌البلاغه اعم از خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها مورد واکاوی قرار گرفته و آن دست از مواردی که دارای محتوا، مضمون و مفهوم و منطوق مرتبط با شاخص‌های ۵گانه محور چهارم بیانیه یعنی عدالت و مبارزه با فساد بود؛ شناسایی و طی دو قواره

و موقعیت از جمله شماره خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمتها و زمینه مصداقی آن در فرم واکاوی قرار داده شدند. در مرحله سوم ضمن واکاوی و بررسی محتوا، مفهوم، منطوق و مضمون خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه؛ از مرحله دوم ابزار جهت طبقه‌بندی آنها به جهت دستیابی به مصداق هریک از مولفه‌ها بهره گرفته شد.

مبانی نظری

دقت در محور چهارم بیانیه نشان می‌دهد که رهبری (مدظله) با نگرشی ژرف، راهبردی و گذشته‌نگر نسبت به موضوع عدالت و مبارزه با فساد پرداخته و میل به فساد اقتصادی را در هر جامعه‌ای حتی در علوی‌ترین حکومت تاریخ یعنی حکومت خود امام‌علی (ع) قابل تحقق دانسته‌اند، بنابراین بروز فساد در جامعه انقلابی ایران اسلامی امری واقعیت، هر چند میزان و سطح فساد اقتصادی در ایران اسلامی، نسبت به زمان حکومت طاغوت و بسیاری از کشورهای دیگر بسیار کمتر است، اما زشتی این پدیده در ایران، مذموم‌تر و سطح توقع پیشگیری از فساد، بالاتر از سایر جوامع می‌باشد. بر همین پایه می‌توان مهمترین نقاط کلیدی محور چهارم بیانیه را که برگرفته از مبانی و مفاهیم نهج‌البلاغه است؛ در قالب ۵ کلیدواژه ذیل برشمرد:

ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی

یکی از رسالتها و مسئولیتهای مهم هر حکومت صالحی، جمع‌آوری بیت‌المال و بودجه عمومی و تقسیم آن و مدیریت منابع مالی و هدایت امکانات در راه‌خیر و صلاح، بهره‌برداری صحیح از امکانات، برنامه‌ریزی دقیق برای توزیع و تقسیم آن، جلوگیری از اسراف، تبذیر، سوءاستفاده و غارت و اختلاس، تأمین نیازهای عمومی و عدالت اجتماعی و رفاه مردم و حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و ... است. تداوم و پایداری و اقتدار هر حکومتی، وابسته به سیاستهای مالیاتی، بودجه‌ای و اقتصادی و کارایی و کفایت لازم در امور اقتصادی و هدایت و مدیریت بهینه منابع و امکانات و ساماندهی حیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه براساس آنست (دری‌نجف‌آبادی، ۱۳۷۹: ۲۷۰). امیرالمؤمنین (ع) یکی از اهداف اساسی حکومت خود را موضوع بیت‌المال و مسایل حیاتی مربوط به آن می‌داند، تا جایی که به مالک اشتر می‌فرماید: «مردم همه وظیفه‌خور و تحت کفایت بیت‌المال و اهل آنند» (نامه ۵۳) و اهداف کلان حکومت اسلامی را بدین قرار بیان می‌کنند: «جمع‌آوری خراج و مالیات، جهاد با دشمنان، اصلاح مردم

جامعه و آباد کردن سرزمینها و شهرها». (نامه ۵۳/ رهبری (مدظله) نیز در فرازی از محور چهارم بیانیه فرموده اند: «فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، توده چرکین کشورها و نظام‌ها و اگر در بدنه حکومتها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آنهاست».

در بیانات رهبری (مدظله) موضوع مبارزه با فساد و خصوصاً اقتصادی از اهمیت قابل توجهی برخوردار است؛ و در شمار مطالبات جدی و پرتکرار معظم‌له است و تعابیر هشدار دهنده‌ای از ایشان در رابطه با فساد بیان شده است که از آن جمله‌اند: «بسیار فلج‌کننده؛ مایه ورشکستگی مادی و معنوی؛ شجره خبیثه؛ دام مهلک؛ نابودکننده دستاوردها؛ خوره سرطان» (یعقوبی، ۱۳۹۹: ۳۴). این ضرورت و اهمیت مبارزه با فساد در جای‌جای نهج البلاغه نیز قابل احصاست، چراکه تخطی از قانون، خط قرمز حکومت علوی است. امام علی (ع) قوانین خداوند متعال را عادل‌ترین و خودمقیّدترین فرد در عمل به قانون بود (حاجیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۲).

پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین

فساد اقتصادی مسئولین همواره از جمله آسیب‌های مخرب بر پیکره حکومتها بوده و پایه‌های حکومت را متزلزل می‌سازد؛ این پدیده شوم، ضمن ایجاد ناامیدی در مردم منجر به ایجاد شکاف بین مردم و دولت شده و تأثیرات مستقیم بر متغیرهای ثبات و پایداری نظام اسلامی خواهد شد (بختیاری، ۱۳۹۷: ۳۰).

علی (ع) به مسئولان و کارگزاران تذکرات بسیاری را می‌دادند. ایشان به مسئولین هشدار دادند که چنانچه ارتباط کارگزاران با مردم به‌طور مستقیم قطع شود، دلالت و سودجویان از این موقعیت سوءاستفاده کرده و با ارتشاء و ایجاد فساد این ارتباطات را برقرار می‌کنند و چه بسا گزارشها را بخاطر منافع شخصی و حزبی خود به صورت نادرست و ناصحیح منتقل کنند. همچنین به مسئولان تذکر داده‌اند به آنان که به ایشان نزدیک‌ترند بخاطر این نزدیکی وعده‌های زمین و املاک ندهند تا آنان به طمع نیافتند و ایجاد فساد نکنند. اگر بخاطر نزدیکی به حکومت و قدرت این اتفاق بیافتد باید با عاملان آن برخورد شدید کرد و اسباب این کار را از بین برد. چنانچه این اتفاق بیافتد دیگران شیرینی اسباب دنیا را خواهند برد و حاکم، تلخی برخورد و عقوبت اخروی را بر گردن خواهد داشت (سیدرضی، ۱۳۹۷: ۴۷۳).

علی (ع) به حاکمان خود و تمامی حاکمان و کارگزاران عصرهای بعد از خود فرمان داده‌اند که اگر کارکنان دولت و مسئولان دارای قدرت تصمیم‌گیری، دست به خیانت زدند و بازرسان نیز خیانت و

فساد او را تأیید کردند، باید خائن را مجازات بدنی کرده، تمام اموالی را که از راه منصبش به دست آورده از او پس گرفت و مهر خیانت به او زده شود (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۴: ۱۳) برای جلوگیری از این مفسده‌ها بهتر است در انتخاب کارگزاران دقت شود و پس از آزمون کارگزاران، آنان را از خانواده‌های نجیب، شایسته و پیش قدم در اسلام انتخاب کرد (سید محسن، ۱۳۹۷: ۷۹۳). مطالبات و انتظارات رهبری (مدظله) در خصوص پیشگیری و مقابله با مفاسد اقتصادی مسئولین، در صدور فرمان ۸ ماده‌ای که به منشور مبارزه با مفاسد اقتصادی معروف شد، تجلی یافته است (صیدی و رهبر، ۱۳۹۷: ۱۰). ایشان، مبارزه با فساد را یکی از ارکان حکومت اسلامی می‌دانند: «مبارزه با فساد، یکی از پایه‌های اصلی حکومت و نظام اسلامی است. این روش امیرالمؤمنین است^۱؛ ایشان، مشروعیت مسئولین و نظام را در گرو مبارزه با فساد می‌دانند: «مشروعیت من و شما وابسته به مبارزه با فساد، تبعیض و عدالت خواهی است. این، پایه مشروعیت ماست^۲». ایشان خطر بُروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم که روزی مدیران و مسئولانش مسابقه ساده‌زیستی می‌دادند، هرگز بعید ندانسته‌اند و فرموده‌اند؛ «البته نسبت فساد در میان کارگزاران حکومت جمهوری اسلامی در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر و به خصوص با رژیم طاغوت که سر تا پا فساد و فسادپرور بود، بسی کمتر است و بحمدالله مأموران این نظام غالباً سلامت خود را نگاه داشته‌اند، ولی حتی آنچه هست، غیر قابل قبول است. همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت جمهوری اسلامی است^۳». با کمی دقت نظر در مفاهیم این جملات به خوبی دریافت می‌شود که این همه تأکید بر پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین در بیانیه، برگرفته از خط مشی امام علی (ع) در برخورد با فساد کارگزارانش در نهج البلاغه است.

در نظام حکومتی امام علی (ع) نیز پیشگیری و مبارزه با فساد کارگزاران بر مبارزه با بسیاری از دیگر جرایم، نظیر جرایم خُرد و اخلاقی ار ححیت داشت، بگونه‌ای که آنچه‌ای که آنچه امام و شمشیرش را به عرصه اجتماع می‌کشاند، نه هدایت و ارشاد در زمینه جرایم خُرد، که نظارت و کنترل و قطع تجاوز به بیت‌المال بود (سرکشیکیان، ۱۳۸۸: ۷۷). امام علی (ع) در طول دوره حکومتش، تلاش‌های بسیاری برای ایجاد اصلاحات و مبارزه با مفاسد اقتصادی در نطفه انجام داد و در موارد متعددی شاخصه‌ها و خصوصیات عرصه سیاست‌گذاری اقتصادی را بیان نمودند. (معمد لنگرودی و پرویش، ۱۳۹۸: ۱۵۳) ایشان در زمینه بینش اقتصادی و تحقق رفتارهای صحیح اقتصادی، جهت‌گیری‌های

۱. بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۶ آذر ۱۳۸۰

۲. بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۵ شهریور ۱۳۸۲

نظری و عملی منحصر به فردی داشتند و برای ترویج، تقویت و تعمیم رفتارهای صحیح اقتصادی در جامعه، بر پایبندی به اصولی تأکید نموده‌اند. ایشان برای بهبود امور اقتصادی مردم جامعه، مدیران شایسته و کاربلد را به کار گرفت و یا شیوه مدیریت را به سمت مطلوبی، مطابق با دستورات دینی هدایت نمود؛ مثلاً در نامه‌ای به مالک‌اشتر توصیه نموده‌اند که قشر بازرگانان و صنعت‌گران را مورد توجه خاص خود قرار دهد. (نامه/۵۳) یکی دیگر از راهکارهای اساسی علی (ع) برای مقابله با زیاده‌خواهی در بین کارگزاران حکومتی و مردم، گسترش و اشاعه فرهنگ قناعت و ساده‌زیستی در بین همه مردم و به خصوص صاحب منصبان حکومتی می‌باشد (مولایی، ۱۳۹۲: ۹۶). حضرت در نامه‌های متعددی که به کارگزاران حکومتی خود می‌نویسد، آنها را به زهد و ساده‌زیستی و پرهیز از تجمل‌گرایی دعوت می‌کند. از مهمترین آنها نامه به شریح قاضی کوفه (نامه/۳) یا عثمان ابن حنیف انصاری (نامه/۴۵) اشاره نمود. پس بر طبق فرمایشات امیرالمؤمنین (ع) ساده‌زیستی مسئولان حکومتی و مردم جامعه می‌تواند در قانع‌بودن آنها به زندگی آبرومندانه خود و پرهیز از تجمل‌گرایی مؤثر واقع شود و این یکی از عوامل مهم در جلوگیری از مفاسد اقتصادی در نطفه به‌شمار می‌آید.

ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان

برخورد امام علی (ع) با مفسدان اقتصادی، اولاً و بالذات، برخوردی قاطع و عبرت‌آموز است. اصل اولیه و فراگیر برای امام علی (ع) مبارزه قاطع با فساد اقتصادی است و هیچ مصلحتی را بالاتر از این مصلحت نمی‌بیند (سعادت‌پور و طیب‌نیا، ۱۳۹۸: ۴). سیره حکومتی امام علی (ع) گواه سخت‌گیری و شدت عمل آن حضرت در مقابل ظلم و فساد کارگزاران می‌باشد. (کعبی و میرداماد نجف‌آبادی، ۱۳۹۴: ۱۰۷) حضرت در نامه‌ای به «زیاد بن ابیه» زمانی که در حکومت بصره جانشین «عبدالله بن عباس» بود، می‌نویسد: «به خدا قسم می‌خورم، اگر به من خبر رسد که در بیت‌المال مسلمانان در مالی اندک یا زیاد خیانت ورزیده‌ای، چنان بر تو سخت‌گیری کنم که تو را تهدیدست و سنگین‌بار و دلیل و پست کند!» (نامه/۲۰) این لحن امام علی (ع) علاوه بر وظیفه نظارت حکومت بر رفتارهای مالی کارگزاران، شدت عمل در برخورد با مفاسد اقتصادی را نیز بیان می‌دارد. برخورد قاطع با مجرمین و مرتب‌تین فساد اقتصادی باعث ارباب فردی می‌شود و این خود عامل و مانع بزرگی برای تکرار جرم توسط آنان است و علاوه بر این ارباب‌جمعی را نیز در پی دارد و سایر افراد جامعه با مشاهده مجازات اعمال شده در مورد مرتکبین، اندیشه ارتکاب جرم را از ذهن بیرون

می‌کنند. البته این مبارزه قاطع، همان‌گونه که در بند (۷) فرمان ۸ ماده‌ای رهبری آمده، باید بدون تبعیض باشد. ایشان در بند ۴ فرمان (مورخ ۱۳۸۰/۰۲/۱۰) در خصوص تشکیل ستاد مبارزه با مفسد اقتصادی و تهیه طرح آن می‌فرمایند: «ضربه عدالت باید قاطع ولی در عین حال دقیق و ظریف باشد» و در بند ۷ فرمان به صراحت بیان می‌دارند: «در امر مبارزه با فساد نباید هیچ تبعیضی دیده شود. هیچ کس و هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثنا شود. هیچ شخص یا نهادی نمی‌تواند با عذر انتساب به اینجانب یا دیگر مسئولان کشور، خود را از حساب‌کشی معاف بشمارد. با فساد در هر جا و هر مسند باید برخورد یکسان صورت گیرد» (اشرفی، ۱۳۹۲: ۲۸-۲۷). همچنین در رابطه با برخورد قاطعانه با مفسدان اقتصادی فرمودند: «کسانی که با فساد مبارزه می‌کنند، باید قاطعانه و بدون مجامله مبارزه کنند و در حق فاسد و مفسد، مَرّ قانون را اعمال کنند» (صفاری محمدآبادی و قلمکاریان، ۱۳۹۹: ۹). بنابراین رهبری (مدظله) نیز قائل به سخت‌گیری و برخورد قاطع با مفسدان اقتصادی هستند و از همین‌رو در فرازی از محور چهارم بیانیه فرموده‌اند: «دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند». بدیهی است که این نگرش به برخورد قاطع با فساد و فسادزایان برگرفته از روح مبانی و مفاهیم کتاب نهج‌البلاغه می‌باشد.

حضرت علی (ع) در دوران حکومتش با قاطعیت تمام با مجرمان و مفسدان اقتصادی برخورد می‌کردند و درباره لزوم قاطع بودن قاضی در صدور رأی، خطاب به مالک‌اشتر فرموده‌اند: «... و در وقت روشن شدن حکم، از همه قاطع‌تر باشد، کسانی که با چابلوسی پاشیده نمی‌شوند، وسوسه نمی‌شوند و تعداد آنها اندک است». (نامه/۵۳) همچنین ایشان در نامه‌ای به عبیدالله ابن عباس، ضمن نکوهش او به خاطر خیانت در اموال عمومی مسلمانان، می‌نویسد: «از خدا بترس و اموال آنان را بازگردان، و اگر چنین نکنی و خدا مرا فرصت دهد تا بر تو دست یابم، تو را کیفر خواهیم کرد، که نزد خدا عذرخواه من باشد. سوگند به خدا! اگر حسن و حسین چنان می‌کردند که تو انجام دادی، از من روی خوش نمی‌دیدند و به آرزو نمی‌رسیدند تا آن که حق را از آنان بازپس ستانم». (نامه/۴۱)

بنابراین مقابله با فساد و مفسد اقتصادی یکی از اصول مهم در تفکرات امام علی (ع) می‌باشد که سرتاسر نهج‌البلاغه گویای این واقعیت مهم است.

طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی

اصلی‌ترین عامل کارآمدی یک راهبر، نیروی انسانی آنست. نیروی انسانی لازم برای مبارزه با فساد اقتصادی که از نوع جرایم پیچیده و فنی تلقی می‌گردد، باید از تخصص لازم برخوردار بوده

و در عین حال، به‌طور مستمر در معرض آموزش‌های لازم قرار گیرد و تعهد و تدین لازم را داشته باشد (ساداتی، ۱۳۹۴: ۱۹). پیچیدگی و گستردگی مفاسد اقتصادی ایجاب می‌نماید که سازماندهی گسترده نیروی انسانی جهت مبارزه با مفاسد اقتصادی انجام گیرد. یکی از دلایل برخی شکست‌ها در این مبارزه، کمبود نیروی انسانی است. به‌عنوان نمونه، سنگاپور تا سال ۱۹۵۹ در مبارزه با فساد اقتصادی موفق نبود. علتش آن بوده که نهاد مبارزه با فساد، واحد کوچکی از پلیس آگاهی بوده که علاوه بر این وظیفه، وظایف سنگین دیگری نیز داشته است. با ایجاد واحد مستقل ضدفساد، این کشور از ۱۹۵۹ تا ۲۰۰۱ در میان تمامی کشورهای آسیایی از کمترین فساد اداری برخوردار است (گوا'ه، ۲۰۱۳: ۱۸۱). بنابراین یکی از مهمترین راهبردهای اثربخش در عرصه مبارزه و حتی مقابله و پیشگیری از فساد اقتصادی، نیروی انسانی متعهد و متدین است.

حضرت علی (ع) سیمای کارگزاران دولتی را چنین مشخص می‌فرماید: «کارگزاران دولتی را از میان مردمی باتجربه و باحیا، از خاندان‌های پاکیزه و باتقوی، که در مسلمانی سابقه درخشانی دارند انتخاب کن، زیرا اخلاق آنان گرمی‌تر و آبرویشان محفوظ‌تر و طمع و روزیشان کمتر و آینده‌نگری آنان بیشتر است. سپس روزی فراوان بر آنان آرزانی دار، که با گرفتن حقوق کافی در اصلاح خود بیشتر می‌کوشند و با بی‌نیازی، دست به اموال بیت‌المال نمی‌زنند...» (نامه/۵۳) پس طبق توصیه‌های امام علی (ع) استفاده از کارگزاران متدین، باتجربه و باحیا باعث پیشرفت در امور می‌شود؛ همچنین برخورداری کارگزاران دولتی از حقوق و دستمزد کافی، از خیانت آنها به اموال عمومی جامعه جلوگیری می‌کند.

از اساسی‌ترین پیش‌نیازهای قانون‌مداری در جامعه، داشتن قضات و ماموران عادل و مقتدر می‌باشد. آنچه مسلم است، دستیابی به دستگاه شایسته مبارزه با فساد و مفسدین اقتصادی، ارتباط تنگاتنگی با شخصیت و ویژگیهای قضات و ماموران دارد (خسروی و لکزایی، ۱۳۹۵: ۱۱۵). از این رو امام علی (ع) به تعدادی از ویژگی‌هایی قضات و ماموران اشاره نموده‌اند که عبارتند از: «افضلیت، تلاش و خستگی‌ناپذیری، عدم اثرپذیری از طرفین دعوا، پافشاری نکردن بر اشتباه، حق‌گویی، دوری از طمع، دقت و ریزی‌بینی در قضاوت و قاطع بودن» (صفاری محمدآبادی و قلمکاریان، ۱۳۹۹: ۶). وقتی گزارش فساد و اختلاس ۳۰ هزار درهمی مندرین جارود به امیرالمومنین (ع) رسید، او را عزل کرد، سی هزار درهم را پس گرفت و به او نوشت «شایستگی این رانداری که در جمع آوری بیت‌المال به تو اعتماد شود». (نامه/۷۱)

رهبری (مدظله) نیز با پیروی از اندیشه امام علی (ع) برای آمرین و ماموران مقابله و مبارزه با فساد، در بیانیه ویژگی‌هایی را بر شمرده اند: «این مبارزه نیازمند انسان‌هایی با ایمان و جهادگر، و منبع الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است». همچنین با توجه به بند چهارم بیانیه یکی از اساسی‌ترین شروطی که می‌بایست در انتخاب مدیران و مقامات، تأثیر گذار باشد «طهارت اقتصادی» است؛ به طوری که از دیدگاه ایشان «طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت جمهوری اسلامی است».

اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه

مبارزه با فساد به‌ویژه فساد اقتصادی گام بسیار بلندی در تحقق عدالت علوی است که آرمان بزرگ انقلاب اسلامی است. یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی و مردم عزیز ما مبارزه با فساد اقتصادی بود که در رژیم ستم‌شاهی نهادینه شده و تحقق عدالت اقتصادی از آرمان‌های انقلاب بود (براتی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۸). مفساد اقتصادی، از موانع بزرگ استقرار نظام سیاسی و حکومتی اسلام و از مشکلات و رنج‌های مکرری است که هرگاه ظاهر شود تهدیدی برای تحقق «عدالت» و آفت و خطری در مسیر رشد و پیشرفت در همه ابعاد و جلوه‌های مدیریت سیاسی و حقوقی نظام اسلامی به‌شمار می‌رود (براتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳۳).

امام علی (ع) انگیزه خود را از پذیرفتن حکومت، برقراری قسط و عدل، امنیت، دفاع از مظلومان و ستم‌دیدگان، مقابله با ظالمان و ستم‌گران، تقسیم عادلانه بیت‌المال، ایجاد زمینه‌های لازم برای رشد و پویایی و عزت و سربلندی جامعه اسلامی و ... عنوان کرده و شهادتش نیز برای تحقق چنین اهداف بلندی بوده است (دری نجف‌آبادی، ۱۳۷۹: ۲۷۰). حضرت علی (ع) هیچ تمایلی به پذیرش حکومت نداشتند و آنگاه که حکومت را پذیرفت، اهداف و فلسفه حکومت و برنامه‌ها و سیاست‌ها و اصول کار خود را در مواقع مختلف اعلام داشت که مبارزه با سیری ظالم و گرسنگی مظلوم (خطبه ۳)، احیای دین و اصلاح طلبی (خطبه ۱۳۱). اقامه حق و رفع باطل (خطبه ۳۳) از آن دسته‌اند که غایت اصلی نیز بسط قسط و عدالت در بطن جامعه و بر خورداری مردم از برکات این عدالت عنوان می‌کند (موسوی، ۱۳۹۵: ۳). بنابراین پرواضح است که هرگونه مبارزه با فساد اقتصادی بایستی اثربخشی لازم در بسط عدالت در جامعه را داشته باشد طوری که ثمره این فرآیند برای تک‌تک مردم آورده ذهنی، مادی و معنوی داشته باشد.

رهبری (مدظله)، نیز همواره در سخنان خود به جلوگیری از فسادهای اقتصادی اشاره می‌کنند.

ایشان در مفاد فرمان ۸ ماده‌ای اظهار می‌دارند که «از رفتارهای شعاری و تبلیغاتی بپرهیزند و بگونه‌ای رفتار کنند که عملکرد آنها دستاوردهای عملی و عینی داشته باشد و در بحث مبارزه با فساد به سراغ سرشاخه‌ها و مهره‌های اصلی بروند. ایشان تأکید کردند، با این معضل مهم و حیاتی نباید به گونه شعاری، تبلیغاتی و تظاهرگونه رفتار شود و به جای تبلیغات باید آثار و برکات عمل مشهود شود» طوری که این فرآیند اثرات مستقیمی بر توسعه و گسترش عدالت اجتماعی در جامعه داشته باشد (الوانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۸۵). همچنین ایشان عنوان می‌کنند: «یکی از دشوارترین میدان‌های مجاهدت، میدان مجاهدت برای بسط عدالت است. ... اینکه ما گفتیم برای عدالت‌طلبی باید مبارزه کرد، مبارزه با فساد است، برای مبارزه با فساد باید همه دست به دست هم بدهند و فساد اقتصادی به خصوص در بین مسئولان و کسانی که دستی در امور بیت‌المال دارند؛ باید جدی گرفته شود...» (صیدی، ۱۳۹۸: ۶۵-۶۴).

تطبيق فرمایشات رهبری (مدظله) با کلام امام علی (ع) در نهج البلاغه نشان از آن دارد که اهداف فرآیند مبارزه با فساد اقتصادی در هر دو؛ همانا بسط عدالت در جامعه است و بر همین اساس است که رهبری (مدظله) با الهام از نهج البلاغه در بیانیه اذعان دارند؛ «عدالت و مبارزه با فساد: این دو لازم و ملزوم یکدیگرند» و در فراز آخر بند چهارم؛ معتقدند که این مبارزه، بخش اثرگذاری است از تلاش همه‌جانبه‌ای که نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت به کار برد. ایشان می‌افزایند: «در جمهوری اسلامی کسب ثروت نه تنها جرم نیست که مورد تشویق نیز هست، اما تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه‌خواری و مدارا با فریب‌گران اقتصادی که همه به بی‌عدالتی می‌انجامد، به شدت ممنوع است؛ همچنین غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ‌وجه مورد قبول نیست».

یافته‌ها

بعد از وارسی و واکاوی نهج البلاغه بر اساس شاخص‌های ۵ گانه محور چهارم بیانیه، یافته‌های پژوهش برای هر یک از پرسش‌های مطرح شده به شرح جداول زیر استخراج گردید.

نتایج وارسی و واکاوی محور چهارم بیانیه برای استحصال معیارهای شاخص‌های ۵ گانه در جدول شماره (۱) قابل رویت هستند.

جدول (۱): شاخصهای ۵گانه محور چهارم بیانیه

<p>لازم و ملزوم بودن عدالت و مبارزه با فساد/فساد اقتصادی توده چرکین کشور/فساد اقتصادی ضربه‌زننده به مشروعیت حکومت/فساد اقتصادی نابودکننده منابع ثروت/فساد اقتصادی گسترش دهنده رشاء و ارتشاء/واقعی بودن خطر فساد در جامعه/مبارزه با فساد بمعنای واقعی/مبارزه با فساد به‌ویژه در درون دستگاه‌های حکومتی/وجود فساد نسبی در بین مسئولین و مدیران/غیرقابل قبول بودن فساد نسبی در جمهوری اسلامی/کم‌رنگ بودن مبارزه با فساد اقتصادی در چله اول انقلاب</p>	<p>ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی</p>
<p>پیشگیری از تشکیل نطفه فساد/توزیع عدالت‌محور و مصرف به‌اندازه و بی‌اسراف/مناسبات مدیریتی خردمندانه/اولویت دادن پیشگیری بر درمان/شناخت بسترهای فساد و پیشگیری از آن/تعهد همگانی به تخطی نکردن از حدود قانونی/فراموش شدن زهد و تقوا در بین مسئولین/مبارزه با فساد به‌ویژه در درون دستگاه‌های حکومتی/وجود فساد نسبی در بین مسئولین و مدیران/توزیع عدالت‌محور و مصرف به‌اندازه و بی‌اسراف/مناسبات مدیریتی خردمندانه/قطعیت حتمی بر حذر بودن مسئولین و مدیران از شیطانِ حرص/پرهیز از لقمه حرام/استغاثه از خداوند در مسیر پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین/پرهیز از برخورد جناحی و سیاسی و تبعیض آمیز با فساد و مفسدین اقتصادی،/مجازات مفسدان در هر رده‌ای به‌منظور عبرت‌شدن برای دیگران/فرهنگ‌سازی برای جلوگیری از اشرافی‌گری و اسراف/حذف مناسبات غلط اقتصادی</p>	<p>پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین</p>
<p>تشدید نظارت و بازرسی از دستگاه‌های دولتی و حکومتی/احساسیت نهادهای نظارتی و بازرسی در فسادزدایی/قاطعیت دستگاه‌های دولتی و حکومتی در مبارزه با فساد اقتصادی/مقابله با رشد فساد اقتصادی/اقدام عملی و پرهیز از برخورد شعاری/برخورد قاطع با فساد/برخورد عادلانه با فساد/برخورد سریع و علنی با مفسد/ممنوعیت تساهل و تسامح با مفسدین اقتصادی/ممنوعیت تبعیض در توزیع منابع عمومی/ممنوعیت میدان دادن به‌ویژه خواران</p>	<p>ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان</p>
<p>نظارت کامل و مستمر بر نحوه استفاده از ظرفیتهای منابع داخلی/پاک‌دستی/استخدام و جذب نیروهای مومن و جهادگر در دستگاه‌های فسادزدا/بکارگیری نیروهای منبع الطبع و پاک‌دست در نهادهای مبارزه‌کننده و دستگاه‌های نظارتی/اطهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات</p>	<p>طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی</p>

اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه	لازم و ملزوم بودن عدالت و مبارزه با فساد/استقرار عدالت با پیشگیری از فساد و مبارزه با آن/رفع دائمی و مستمر محرومیت/رفع شکاف طبقاتی بین سیر و گرسنه/مشروع بودن ثروت اندوزی شرعی و قانونی/تشویق و ترغیب همگان به کسب درآمد مشروع و قانونی/امنعیت ترویج و گسترش بی‌عدالتی با رشد فساد اقتصادی/نظارت کامل و مستمر بر نحوه استفاده از ظرفیتها و منابع داخلی/اثرگذار بودن مبارزه و مقابله با فساد در جامعه/حفظ تقدس عدالت و عدالت‌گستری
--	---

در گام بعدی که در پی یافتن مصادیق شاخصهای ۵گانه از منظر نهج البلاغه بود، نسبت به واکاوی محتوای نهج البلاغه براساس معیارهای از پیش تعیین شده اقدام که نتایج در جداول شماره (۲) الی (۶) نشان داده شده است.

جدول (۲): مصادیق معیارهای شاخص «ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی» در نهج البلاغه

<p>پیگیری گزارش بازرسان و مأموران ویژه و اهتمام به گزارشات مرد می (۷۰، ۶۳، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۳۳، ۲۰، ۱۹، ۳) / هشدار از استفاده ناروای بیت‌المال (۵) / سفارش به اعتدال در مصرف بیت‌المال (۲۴) / اصرار بر قانون‌گرایی عوام و خواص (۴۱) / آگاهی بخشی عمومی از مسائل جامعه (۵۰) / واریسی مالیات و بیت‌المال توسط والی (۵۳) / جلوگیری از احتکار کالا (۵۳) / پرهیز از انحصارطلبی فسادانگیز در انتصابات (۵۳) / لزوم اجرای حق و عدالت (۵۳) / ایجاد فرصت برابر برای بالفعل کردن حقوق (۵۳) / منع از احتکار (نامه ۵۳) / کیفر محترمان (۵۳) / خشکاندن ریشه ستمکاری زمامداران خواص چپاولگر و خودخواه (۵۳) / کیفر ستمکاران یا دست‌اندازان به مال مردم (۶۰) / عزل کارگزار بخاطر خیانت اقتصادی (۷۱)</p>	<p>نامه‌ها</p>	
<p>پذیرش حکومت بر اساس جلوگیری از ستم اقتصادی (۳) / توجه به قوانین عادلانه و ظلم‌ستیزی به خصوص در حوزه اقتصادی (۳) / استرداد اموال تاراج‌شده به بیت‌المال (۱۵) / آگاهی بخشی عمومی از مسائل جامعه (۳۴) / قانون‌گرایی و حق‌مداری با مردم و مسئولین (۹۲) / تکلیف کارگزاران به پاسخ‌گویی و گزارش‌دهی (۹۳ و ۱۸۹) / شکافتن باطل برای یافتن حق (۱۰۴) / زودگذر بودن شیرینی لقمه حرام (۱۰۵) / تأکید بر فاسد بودن دولتهای گذشته (۱۰۵) / اجرای ساختن حدود الهی بر مجرمان (۱۰۵) / رساندن سهم‌های بیت‌المال به طبقات مردم (۱۰۵) / اقامه حق و رفع باطل (۱۳۱) / شایسته‌سالاری و حکومت انسانهای شایسته (۱۳۱) / عدم بکارگیری افراد ستمکار در پستهای مدیریتی (۱۳۱) / پست‌بودن اموال نامشروع (۱۵۱) / عزت‌یابی عدالت با رعایت حقوق متقابل مردم و حکومت (۲۱۶) / رعایت حقوق و حدود الهی در مسئولیت‌پذیری (۲۱۶) / امر به معروف و نهی از منکر (۲۱۶) / انحراف عدالت با مصلحت‌گرایی (۲۲۴)</p>	<p>خطبه‌ها</p>	<p>ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی</p>
<p>اجرای حتمی و قطعی حدود الهی بر مجرمین (۲۷۱)</p>	<p>حکمتها</p>	

جدول (۳): مصادیق معیارهای شاخص «پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین» در نهج البلاغه

<p>پیگیری گزارش بازرسان و مأموران ویژه و اهتمام به گزارشات مرد می (۳۰، ۳۳، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۶۳، ۷۰) / تاکید بر مجازات خیانتکاران به بیت‌المال (۵) / میان‌ه‌روی در امور اقتصادی و عدم اسراف (۲۱) / سفارش به اعتدال در مصرف بیت‌المال (۲۴) / بازرسی و حسابرسی اموال کارگزاران (۴۰) / نکوهش مدیر خیانتکار در سوءاستفاده از بیت‌المال (۴۱) / سفارش به استرداد اموال غارت شده از بیت‌المال (۴۱) / انسداد راه فرار و چاره برای کارگزاران فاسد در حکومت اسلام (۴۱) / خوار کردن کارگزاران در معرض اتهام حیف و میل بیت‌المال (۴۳) / برحذر داشتن کارگزاران از ارتباط با اشراف (۴۵) / زایش فساد مالی و نوعی کودتای اقتصادی علیه تهیدستان جامعه از طریق ارتباط با اشراف (۴۵) / ساده‌زیستی کارگزاران و مسئولین (۴۵) / عدم انعقاد قرارداد حکومتی به سود خویشاوندان و زیان مردم (۵۳) / پرهیز از انحصارطلبی فسادانگیز در انتصابات (۵۳) / نفی احتجاب مسئولین (۵۳ و ۶۷) / خویشنداری از غیر حلال (۵۳) / برکناری و عزل کارگزاران خائن (۵۳) / مراقبت و بازرسی نامحسوس از کار کارگزاران (۵۳) / تنگدستی کشاورزان به جهت غارت اموال از طرف زمامداران (۵۳) / ناسستی در تنظیم قراردادی حکومتی (۵۳) / خشکاندن ریشه ستمکاری زمامداران خواص چپاولگر و خودخواه (۵۳) / عدم واگذاری زمین دولتی به اطرافیان (۵۳) / اندیشه در فرآیند مصرف اموال عمومی (۶۷) / عزل کارگزار به خاطر خیانت اقتصادی (۷۱) / احضار و رسیدگی به تخلفات اقتصادی کارگزاران (۷۱) / هلاکت پیشینیان به خاطر نپرداختن حق مردم و اخذ رشوه (۷۹)</p>	<p>نامه‌ها</p>	<p>پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین</p>
<p>باز پس‌گیری اموال نامشروع و استرداد به صاحبان واقعی (۱۵) / تکلیف کارگزاران به پاسخ‌گویی و گزارش دهی (۹۳ و ۱۸۹) / صداقت و پرهیز از دروغ‌گویی و کتمان (۱۶) / شکافتن باطل برای یافتن حق (۱۰۴) / ناتوانی بشر برای فرار از عدالت خداوند (۱۰۵) / اشاره به وجود فساد در ادوار گذشته (۱۰۵) / ااحتی و خوشی ثروت ناحلال و شبه‌هناک برای وارثان و کیفر آن بر دوش مورث (۱۰۹) / استیضاح از اعمال پنهانی و کارهای پوشیده انسان در قیامت (۱۰۹) / فراهم‌سازی وسایل نابودی با بدست آوردن متاع بیشتری از دنیا (۱۱۱) / پرهیز از تطمیع خویشان برای حمایت از حکومت (۱۲۶) / عبرت‌پذیری مسئولین از فرجام مسئولین متخلف سابق (۱۵۳) / شکوه از غارتگران بیت‌المال به خدا (۱۷۲) / عدم زدوبند سیاسی برای نادیده گرفتن خیانت اقتصادی (۲۱۶) / اصلاح رعیت در گرو صالح بودن والیان (۲۱۶) / اقطاعیت در پیشگیری از زیاده‌خواهی کارگزاران (۲۳۲) / ایستادگی در پیشگیری از سهم‌خواهی خویشاوندان (۲۴۲)</p>	<p>خطبه‌ها</p>	

جدول (۴): مصادیق معیارهای شاخص «ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان» در نهج البلاغه

<p>پیگیری و برخورد با مجرمین شناسایی شده از گزارشات مردمی و غیر رسمی (۳۰،۱۹،۲۰،۳۳،۴۳،۴۴،۴۵،۶۳،۷۰) / اصرار بر قانون‌گرایی عوام و خواص (۴۱) / کیفر محکوم بعد از منع وی از احتکار (نامه ۵۳) / کیفر خیانتکاران به بیت‌المال با تازیه (نامه ۵۳) / ایجاد فرصت برابر برای بالفعل کردن حقوق (۵۳) / مصادره تمام اموال خائن به بیت‌المال (نامه ۵۳) / مجازات تکمیلی و تبعی خائن به بیت‌المال (نامه ۵۳) / کیفر مستمکاران (نامه ۵۳) / عدالت یعنی قانون‌گرایی و حق‌مداری (۵۳) / کیفر ستمکاران یا دست‌اندازان به مال مردم (نامه ۶۰) / خطاب عتاب‌آمیز به مسئول خائن (۷۱) / احضار برای رسیدگی و پیگیری موضوع خیانت (۷۱)</p>	<p>نامه‌ها</p>	<p>ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان</p>
<p>قاطعیت تنها راه فسادزدایی اقتصادی و استیفای حق مظلوم از ظالم (۳) / استرداد اموال تاراج‌شده به بیت‌المال (۱۵) / تسریع در فرآیند محاکمه و مجازات خائنین اقتصادی به مردم (۲۴) / حمایت الهی - قضایی از کارگزاران سلیم‌النفس (۲۴) / اجرای ساختن حدود الهی بر مجرمان (۱۰۵) / رساندن سهم‌های بیت‌المال به طبقات مردم (۱۰۵) / بازداشتن مردم از ارتکاب حرام و منکرات (۱۰۵) / خودپایی در حرام‌خوری (۱۰۵)</p>	<p>خطبه‌ها</p>	
<p>اجرای حتمی و قطعی حدود الهی بر مجرمین (۲۷۱)</p>	<p>حکمتها</p>	

جدول (۵): مصادیق معیارهای شاخص «طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی» در نهج البلاغه

<p>نامها</p>	<p>هشدار استفاده ناروای از بیت المال (۵) / حاکمان خدمتگزاران و خزانه داران مردم هستند (۶ و ۵) / امانت بودن مناصب (۵) / پیگیری گزارش بازرسان و مأموران ویژه و اهتمام به گزارشات مردمی (۲۰) / وعده کیفر الهی و حکومتی برای مسئول مجرم (۲۰) / مصادره اموال و انفصال دائم از مشاغل حکومتی (۲۰) / سفارش به اعتدال در مصرف بیت المال (۲۴) / داشتن اخلاق اجتماعی کارگزاران اقتصادی (۲۵) / اواریز عواید حکومتی به خزانه (۲۵) / رسوایی و خواری دنیوی و اخروی در انتظار خیانتکاران به بیت المال (۲۶) / لذت پارسایی در ترک حرام دنیا (۲۷) / حسابرسی دقیق قیامت در انتظار کارگزاران (۴۱) / نکوهش مدیر خیانتکار در سوء استفاده از بیت المال (۴۱) / سفارش به استرداد اموال غارت شده از بیت المال (۴۱) / انسداد راه فرار و چاره برای کارگزاران فاسد در حکومت اسلام (۴۱) / خوار کردن کارگزاران در معرض اتهام حیف و میل بیت المال (۴۳) / عدم دست اندازی به اموال مردم در فرآیند جمع آوری مالیات (۵۱) / انتصاب پاکدست ترین فرد به فرماندهی سپاه (۵۳) / انتخاب کارگزاران دولتی از خاندانی پاکیزه و باتقوی (۵۳) / انتخاب کارگزاران با طمع ورزی کمتر (۵۳) / عدم دست اندازی به بیت المال (۵۳) / انتخاب منشیان و کاتبان مشهور و امین (۵۳) / عزل کارگزار به خاطر خیانت اقتصادی (۷۱) / هلاکت پیشینیان به خاطر نپرداختن حق مردم و اخذ رشوه (۷۹)</p>
<p>خطبه ها</p>	<p>پذیرش حکومت مبتنی بر جلوگیری از ستم اقتصادی (۳) / عدالت از ویژگیهای عاملین پرهیزگار (۸۷) / شکافتن باطل برای یافتن حق (۱۰۴) / شایسته سالاری و حکومت انسانهای شایسته (۱۳۱) / عبرت پذیری مسئولین از فرجام مسئولین متخلف سابق (۱۵۳) / استدعا از خداوند برای حفاظت از شرک، فساد و فتنه ها (۱۷۱) / بی فروغی چراغ دنیای حرام (۱۹۱) / وعده تاراج و غارت اموال نامشروع کارگزاران مفسد (۱۹۱) / حسابرسی حساب اعمال و رفتار خویش (۲۲۲) / سفارش به احتیاط در مصرف بیت المال (۲۳۲)</p>
<p>حکمتها</p>	<p>بیان ویژگیهای ماموران و آمران (۱۱۰)</p>

جدول (۶): مصادیق معیارهای شاخص «اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه» در نهج البلاغه

<p>هشدار از استفاده ناروای بیت‌المال (۵) / رسوایی و خواری دنیوی و اخروی در انتظار خیانتکاران به بیت‌المال (۲۶) / لذت پارسایی در ترک حرام دنیا (۲۷) / شفافیت اطلاعاتی منجر به عدالت اقتصادی (۵۰) / پرهیز از انحصار طلبی فسادانگیز در انتصابات (۵۳) / نفی احتجاب مسئولان (۵۳ و ۶۷) / همه چیز متعلق به مردم است (۵۳) / امانت بودن مناصب و اصل بودن مردم (۵) / گسترش عدالت در بین مردم (۵۳) / عدالت و سلامت در تجارت مردم (۵۳) / زیانبار بودن گرانفروشی برای همه افراد جامعه (۵۳) / عبرت‌آموزی همگان از کیفر محکوم بعد از منع وی از احتکار (۵۳) / امین بودن کارگزاران با رعیت ناشی از بازرسی پنهانی از کار کارگزاران (۵۳) / واریسی مالیات و بیت‌المال توسط والی (۵۳) / ساماندهی امور مردم از طریق تخفیف مالیاتی (۵۳) / بیم تسلط تبهکاران بر امت (۶۲) / عدم تخصیص بیت‌المال به مجرمین (۶۲) / کیفر محکومان برای عبرت‌پذیری همگانی (۵۳) / توزیع عادلانه منابع ثروت (۶۷)</p>	<p>نامه‌ها</p>	<p>اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه</p>
<p>مبارزه با سیری ظالم و گرسنگی مظلوم (۳) / تأکید بر مشروعیت ثروت اندوزی از طریق کار و تلاش قانونی و شرعی (۱۵) / اجرای قانون نفی تبعیض، رانت خواری، ویژه خواری و قوم‌گرایی (۱۵) / عدالت اقتصادی در گرو شفافیت اطلاعات (۸۷) / اصل بودن مردم در حکومت (۹۲) / شکافتن باطل برای یافتن حق (۱۰۴) / پرهیز از تطمیع خویشان برای حمایت از حکومت (۱۲۶) / اقامه حق و رفع باطل (۱۳۱) / شایسته‌سالاری و حکومت انسانهای شایسته (۱۳۱) / عدم بکارگیری افراد ستمکار در پست‌های مدیریتی (۱۳۱) / پست بودن اموال نامشروع (۱۵۱) / پرسش‌گری حق مسلم مردم (۱۶۲) / رونق تولید و اشتغال‌زایی عامل تامین اجتماعی (۱۷۶ و ۲۳۰) / رشد اقتصادی نباید منجر به رشد بی‌اخلاقی اجتماعی گردد (۱۹۱) / اصلاح زمامداران در گرو استقامت مردم (۲۱۶) / تساوی در اصل دریافت حق (۲۳۴)</p>	<p>خطبه‌ها</p>	
<p>گسترش عدالت با پرهیز از ستمکاری اقتصادی (۴۷۶)</p>	<p>حکمت‌ها</p>	

نتیجه‌گیری

احکام و تکالیف آیین مقدس اسلام در ابعاد و زمینه‌های گوناگونی قابل بررسی و الگوبرداری است؛ از این رو علاوه بر احکام فردی و جنبه‌های اخلاقی، برای اداره هر چه بهتر جامعه از بعد اقتصادی نیز راهکارهای عملی و نظری قابل توجهی را ارائه می‌نماید. یکی از منابع غنی اسلامی در حوزه عدالت‌خواهی و تبیین مواضع روشن در برخورد قاطع با فساد اقتصادی، نهج‌البلاغه است. با توجه به اینکه کتاب انقلاب ما، نهج‌البلاغه است؛ بنابراین باید سیاستهای اقتصادی کشورمان نیز بر اساس اندیشه‌های امام علی (ع) تنظیم شود که یکی از مهمترین اسناد بالادستی حکومت راهبرد نظام در افق جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد اهداف عدالت‌خواهی و مبارزه با فساد، بیانیه گام دوم انقلاب است که این پژوهش در صدد تحلیل محتوای نهج‌البلاغه با محور چهارم بیانیه که مربوط به عدالت و مبارزه با فساد است، برآمد.

طی بررسی و واریسی محور چهارم بیانیه، تعداد ۵ کلید واژه «ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی»، «پیشگیری و مبارزه با فساد مسئولین»، «ضرورت برخورد قاطع با فساد و فسادزایان»، «طهارت اقتصادی عاملین مبارزه با فساد اقتصادی» و «اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه» بعنوان شاخص اصلی عدالت و مبارزه با فساد در بیانیه انتخاب و در مجموع برای این ۵ شاخص، تعداد ۵۳ مصداق از محور چهارم بیانیه تعیین و تبیین گردید. این یافته با نتایج پژوهش جعفری و رئیس‌یان (۱۳۹۹) همخوانی و تجانس دارد. در این پژوهش، محققین شاخصهای چون مبارزه با ویژه‌خواری، عدم وجود تبعیض و فساد، توزیع عادلانه منابع، تولید ثروت، استفاده از ظرفیتهای بالقوه، ایجاد اعتماد عمومی، مبارزه با فساد، عدالت اقتصادی و امنیت اقتصادی بعنوان مصادیق و مضامین عدالت و مبارزه با فساد در بیانیه استخراج نموده‌اند که در پژوهش حاضر نیز مناط عمل قرار گرفته است.

با واکاوی محتوای نهج‌البلاغه در خصوص تعیین مصادیق شاخص «ضرورت مبارزه با فساد اقتصادی» از محور چهارم بیانیه، در مجموع تعداد ۳۶ مصداق (۱۶ مصداق در ۱۶ نامه)، خطبه (۱۹ مصداق در ۱۲ خطبه) و حکمت (یک مصداق در یک حکمت) مبنای الهام‌گیری رهبری (مدظله) قرار گرفته است. بیشترین الهام‌گیری در نامه‌ها، نامه (۵۳) نهج‌البلاغه با تعداد ۸ مصداق که مربوط به نامه امام به مالک‌اشتر است، می‌باشد. در بین خطبه‌ها نیز، خطبه ۱۰۵ با ۴ مصداق و خطبه ۱۳۱ با ۳ مصداق، بیشتر از بقیه خطبه‌ها مورد عنایت رهبری در تدوین محور چهارم بیانیه بوده است. این یافته با یافته‌های بختیاری (۱۳۹۷) همخوانی دارد. در پژوهش

پژوهش حاجیان و همکارانش (۱۳۹۶) و الوانی و اسلام‌پناه (۱۳۹۷) همخوانی دارد. در پژوهش اخیر، پژوهشگران به روش اکتشافی و شیوه تحلیل مضمون، تعداد ۷ تم برای مدل بازدارنده فساد اداری برگرفته از نهج‌البلاغه اکتشاف نموده‌اند که تم سازوکارهای نظارتی و ارزشیابی آن با مصادیق شناسایی شده برای شاخص «پیشگیری از بروز فساد از طریق مبارزه با فساد در نطفه آن» همپوشانی دارد. ۹ مصداق در نامه (۵۳) و ۵ مصداق در نامه (۴۱) نشانگر استفاده بیشتر رهبر معظم (مدظله) از آنها در تبیین محور چهارم بیانیه است.

با واکاوی محتوای نهج‌البلاغه در خصوص تعیین مصادیق و معیارهای شاخص «اثرگذاری مبارزه با فساد اقتصادی جهت استقرار عدالت در جامعه»، در مجموع تعداد ۳۷ مصداق یافته شد که شامل ۲۰ مصداق در ۷ نامه، ۱۶ مصداق در ۱۴ خطبه و یک مصداق در حکمت ۴۷۶ می‌شود. به‌سختی دیگر این مصادیق مبنای الهام‌گیری رهبری (مدظله) برای تبیین این شاخص در محور چهارم بیانیه قرار گرفته است. بیشترین الهام‌گیری نامه (۵۳) با تعداد ۱۲ مصداق و خطبه ۱۰۳ با ۳ مصداق بیشتر از بقیه خطبه‌ها مورد عنایت رهبری در تدوین این شاخص قرار گرفته است. این یافته پژوهش با یافته‌های صفاری محمدآبادی و قلمکاریان (۱۳۹۹) در بحث حمایت از فعالان عرصه اقتصادی در دیدگاه امیرالمؤمنین در نهج‌البلاغه تجانس لازم را دارد.

در نهایت پیشنهاد میشود که با انجام پژوهش‌های لازم، مدل ایرانی اسلامی راهبرد اقتصاد ایران براساس سه محور عدالت اقتصادی، کفالت اقتصادی و سلامت اقتصادی برگرفته از نهج‌البلاغه تبیین و بعنوان یک سند راهبردی و بالادستی مورد تصویب رهبری (مدظله) قرار گیرند و زمینه اجرایی آن توسط مسئولین و مدیران فراهم شود تا شاهد یک اقتصاد پویا باشیم.

فهرست منابع و مآخذ:

۱. اشرافی، ارسلان. (۱۳۹۲). «پیشگیری از رشوه و ضرورت مقابله با آن». فصلنامه کارآگاه، سال ششم، شماره ۲۲، ۳۸-۶
۲. الوانی، سیدمهدی و اسلام‌پناه، مهدی. (۱۳۹۷). «طراحی مدل بازدارنده فساداداری با اتکا به آموزه‌های نهج البلاغه». مدیریت در دانشگاه اسلامی، سال هفتم، شماره ۱، ۱۶۲-۱۴۶
۳. الوانی، سیدمهدی؛ قربانی زاده، وجه‌الله؛ اسلام‌پناه، مهدی. (۱۳۹۶). «اولویت‌بندی معیارهای تأثیرگذار بر بازدارندگی فساد اداری با اتکا به رهنمودهای اسلامی». مدیریت دولتی، دوره نهم، شماره ۲، ۳۰۶-۲۸۳
۴. امینی، زهرا. (۱۳۹۷). «بررسی و تبیین عدالت در بیانیه گام دوم انقلاب مقام رهبری». جشنواره تالیفات علمی برتر علوم انسانی اسلامی، دوره اول، انجمن پژوهش‌های علوم اجتماعی ایران، انجمن‌های علمی حوزه علمیه قم
۵. باقری، فرشاد. (۱۳۹۶). «بررسی راهکارهای پیشگیری از جرم ارتشادر کاهش گرایش کارکنان». نظارت و بازرسی، سال یازدهم، شماره ۳۹، ۱۷۲-۱۳۹
۶. بختیاری، حسین. (۱۳۹۷). «واکاوی مصادیق فساد اقتصادی و تبیین راهکارهای نظارتی مقابله با آن با تأکید بر آموزه‌های نهج البلاغه». پژوهشنامه علوی، سال نهم، شماره دوم، ۵۲-۲۹
۷. براتی، امیرنظام؛ زارعی، محمدحسین و مسعود، غلامحسین. (۱۳۹۶). «بررسی عملکرد نهادهای حاکمیتی تخصصی در مبارزه با مفاسد اقتصادی از منظر فلسفه انقلاب اسلامی»؛ پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۲۳۳-۲۶۶
۸. براتی، امیرنظام؛ زارعی، محمدحسین و مسعود، غلامحسین. (۱۳۹۶). «بررسی تطبیقی نقش جامعه مدنی تخصصی در مبارزه با فساد در کشورهای ایران و کره جنوبی». حقوق اداری، سال ۷، شماره ۲۳، ۸۳-۵۷
۹. جعفری، ابوالفضل و ریسیان، امیرمحمد. (۱۳۹۹). «واکاوی مولفه‌های اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در تطبیق با مفاهیم بنیادین اسلام با استفاده از روش تحلیل مضمون». کنفرانس بین‌المللی علوم اسلامی و پژوهش‌های دینی، تهران: دبیرخانه دائمی کنفرانس علوم اسلامی و پژوهش‌های دینی
۱۰. حاجیان، رضا و دلشادتهرانی، مصطفی و امینی حاج‌آبادی، محمدرضا. (۱۳۹۶). «زمینه‌های شفافیت‌اطلاعات و عدالت اقتصادی از دیدگاه نهج البلاغه». پژوهش‌های نهج البلاغه، دوره ۱۶، شماره ۵۵، ۱۰۱-۸۸

۱۱. حاجیان حسین آبادی، رضا. (۱۳۹۸). «روش‌های مبارزه با فساد اقتصادی در حکومت علوی». پژوهش‌های نهج‌البلاغه، دوره ۱۸، شماره ۲، ۱۰۱-۱۲۴
۱۲. خسروی، رضا و لکزایی، نجف. (۱۳۹۵). «امنیت اقتصادی از دیدگاه امام‌علی (ع) با تأکید بر عهدنامه مالک‌اشتر». پژوهش‌های نهج‌البلاغه، دوره ۱۵، شماره ۳، ۱۰۷-۱۳۳
۱۳. رحیم‌خویی، الناز. (۱۳۹۸). مبارزه با فساد مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب؛ پایگاه خبری جهان‌نیوز، برگرفته از پایگاه اینترنتی <http://www.jahannews.com/news/705654> دری‌نجف‌آبادی، قربانعلی. (۱۳۷۹). «مبارزه با فساد در حکومت علوی (ع)». حکومت اسلامی، شماره ۱۷، ۲۹۲-۲۵۳
۱۴. ساداتی، سیدمحمد مهدی. (۱۳۹۴). «معیارهای کارآمدی درون‌سازمانی نهادهای مبارزه با فساد اقتصادی (با تأکید بر کنوانسیون مریدا و طرح تشکیل سازمان مبارزه با مفاسد اقتصادی)؛ حقوق‌اداری، سال سوم، شماره ۹، ۲۸-۹
۱۵. سرکشیکیان، سیدمحمد حسین. (۱۳۸۸). «سازوکارهای مبارزه با مفاسد اقتصادی در نظام حکومتی امام‌علی (ع)». کارآگاه، دوره ۲، شماره ۷، ۷۹-۵۶
۱۶. سعادت‌پور، زهرا و طیب‌نیا، محمد صالح. (۱۳۹۸). «راهکارهای پیشگیری و مقابله با مفاسد اقتصادی مدیران حکومت اسلامی در حکومت حضرت علی (ع) با تکیه بر نهج‌البلاغه». دومین کنفرانس ملی علوم اسلامی و پژوهش‌های دینی، دانشگاه جامع علمی کاربردی، سازمان همیاری شهرداریها و مرکز توسعه خلاقیت و نوآوری علوم‌نوبین
۱۷. سیدرضی. (۱۳۹۷). **نهج‌البلاغه پارسی**. ترجمه سیدجمال‌الدین دین‌پرور، تهران، بنیاد نهج‌البلاغه، چاپ هشتم
۱۸. سیدمحسن امین. (۱۳۹۷). **سیره معصومین**. ترجمه علی حجتی‌کرمانی، تهران، صداوسیما جمهوری اسلامی، چاپ هشتم
۱۹. سیدناصری، حمیدرضا. (۱۳۹۱). **صحیفه انقلاب**. تهران: نشر و تحقیقات ذکر، چاپ اول
۲۰. صفاری محمدآبادی، علی و قلمکاریان، سیدمحمد. (۱۳۹۹). «بررسی عرصه سیاستگذاری اقتصادی از منظر امام‌علی (ع) در نهج‌البلاغه». ششمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، تفلیس، شبکه دانشگاه‌های مجازی جهان اسلام
۲۱. صیدی، مهدی. (۱۳۹۸). «بازشناسی علل، زمینه‌ها، پیامدها و راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی از منظر مقام رهبری با تأکید بر امنیت ملی». دانش‌راهبردی، دوره ۹، شماره ۳، ۸۶-۵۷

۲۲. صیدی، مهدی و رهبر، فرهاد. (۱۳۹۷). «راهبردهای قوای سه‌گانه نظام جمهوری اسلامی برای مقابله با فساد اقتصادی با تأکید بر امنیت ملی». امنیت ملی، سال هشتم، شماره سوم، ۳۹-۹.
۲۳. کعبی، عباس و میرداماد نجف‌آبادی، سیدعلی. (۱۳۹۴). «ماهیت نهاد «مظالم»؛ ضرورت و مبانی تشکیل آن در حکومت اسلامی». حکومت اسلامی، سال ۲۰، شماره ۷۵، ۱۲۶-۹۵.
۲۴. مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۳۹۴). **درآمدی بر مسئله فساد**. مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، دفتر مطالعات بنیادین حکومتی.
۲۵. معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهور. (۱۳۹۰). **سلامت اداری**. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری، چاپ اول.
۲۶. معتمدلنگرودی، فاطمه و پرویش، محسن. (۱۳۹۸). «بررسی شاخصه‌های اقتصاد سالم و آرمانی در سیره علوی با تأکید بر نامه ۵۳ نهج البلاغه». بصیرت و تربیت اسلامی، دوره ۱۶، شماره ۴۸، ۱۷۵-۱۵۱.
۲۷. موسوی، سیدمرتضی. (۱۳۹۵). «مبارزه با فساد اداری در پرتو اصل عدالت. سومین همایش بسترهای فساد مالی اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد
۲۸. یعقوبی، ابوالقاسم. (۱۳۹۹). «تأملی در کلید واژه «عدالت و مبارزه با فساد» در بیانیه گام دوم». نشریه معارف (ویژه‌نامه)، شماره ۱۱۶، ۳۶-۳۰.

29. Quah, Jon S.T. (2013); **Singapore's Anti-Corruption Strategy: Is this Form of Governance Transferable to Other Asian Countries**, ARTICLE IN "Corruption and Governance in Asia", Palgrave Macmillan: UK